

Тоҳир Малик

АЛВИДО... БОЛАЛИК

Қисса

«Ҳозир қўлимга милтиқ бериб қўйишса-ю, дарвозадан отам билан онам кириб келишса, шартта отардим. Ана ундан кейин ўзимни ҳам отиб юборишса майли. Йўқ, аввал суд бўлиши керак. Судда гапиришим шарт. «Боласини ташлаб кетган ота-онанинг жазоси шу», дейман. «Тирик етимлар, ҳаммангиз аблаҳ ота-оналарингизни топиб, отиб юборинг. Ёлғон гаплар тўқиб, уларни яхши одам қилиб кўрсатманг бир-бирларингизга. Аямай, отиб ташланг!» дейман. «Тирик етимларга милтиқ беринглар!» дейман! Ана шундан кейин мени отишса ҳам майли...»

МУҚАДДИМА

Қуёш қаердадир тоғ ортидан, қаердадир чўл адоғидан, қаердадир асрий музлар орасидан бош кўтаради. Қаердадир дарахт кокилларини ўйнаб, биллурий булоқ сувларига тўйиб олгач, хонадонларга мўралайди. Қаердадир қуриб-қақшаб ётган тиконларни, чанқоқ қум барханларни ялаб ўтиб, одамлар яшайдиган ерларга ошиқади. Қаердадир асрий музликлар орасида паноҳ тополмай, одамзотга дуч келишдан умидини узиб, тезроқ кўз юмишга ошиқади.

Баҳор ҳам шундай. У илиқ шабада нафасида, қалдирғоч қанотида, турналар солган арғимчоқда кириб келиб, ташна кўнгилларга тириклик сувини беради.

Қуёшнинг тонгдаги, айниқса баҳор тонгидаги кўркини кўриш барчага ҳам насиб этавермайди.

«Қуёш барчага баравар нур сочади», дейдилар. Ҳақ гап. Бироқ, унинг нуридан ҳамма ҳам бир хилда баҳраманд бўлавермайди.

Тиканли сим, темир панжаралар, баланд деворлар ортидан мўралаган тонгги қуёш кўнгилга озод ҳаётдаги каби илиқликни бера олармикан? Тиканли симлар билан ўралган қамоқхона ҳовлисига ҳам баҳор киради, бу ердаги дарахтлар куртаги ҳам кўз очади, сурхчалар барг чиқаради. Аммо, баҳор гашти тиканли симларнишиб бу ерга ўта олармикан?

Озодлик сўзини бу ерда нондай азиз кўришади. Бу ерда ойлар саналади, кунлар, соатлар саналади.

Ҳар бир лаҳза, соат, кун... уларни озодликка яқинлаштиради.

Ҳар бир лаҳза, соат, кун... уларни исканжага олади, улар ўйламай босилган қадамларини лаънатлаб яшашади.

Бу ер — болалар ахлоқ тузатиш меҳнат колонияси. Ўн тўрт ёшдан ўн саккиз ёшгача бўлган жиноятчилар жазо муддатларини шу ерда ўтайдилар. Бу ерга автомат тарзда очилиб-ёпиладиган темир эшиклардан кирилади. Бир хил кийим кийган, кўзларда мунг, баъзан алам яширинган болалар янги одамни дарров илғашади. Иккинчи марта борганингизда сиз ҳақингиздаги маълумотдан дарак топишган бўлишади.

Мен бу колонияга беш йил аввал бир келган эдим. Мана энди, ёзилиб, яқунланай деб қолган асар баҳонасида яна йўлим тушди. Бу ердагиларнинг барчаси ҳам суҳбатдош бўлавермайди. Айримлари гаплашади, баъзилари эса нигоҳини бир нуқтага тикиб тураверади. Табиатан шундайми улар ё терговчиларнинг сўроқларидан кейин шунақа бўлиб қолишганми? Балки терговда очилмай қолган сирларини бой бериб қўймаслик учун тиллари тиш хатламас? Билмадим. Билолмадим. Ҳарҳолда улар менга жумбоқ бўлиб қолишган. Уларнинг айримларини сиртдан танийман. Крандан сув ичиб, аланглаб қўйган бола қўшни кампирни «тўполон қилма, чекма» деб тергагани учун ўроқ билан чопиб ташлаган. Ҳозир нимадан чўчиб аланглади: кўзига ўша кампир кўриндими ё? Кичкина бола эканида ўша аёл уни кўтариб суйган, эркалаган, боғидаги мевалар билан сийлаган. Оқибатда эса... бир гапи учун қонга беланган. Ҳозир бу бола ўроқ кўтариб кампирга ташланганини эсладим ё биринчи марта наша чекканиними?

Анави дарахтга суяниб турган бола катта ўғриларга қўшилган. Катта ўғриликлар бўлаётган дамда балки у шу ҳолда — дарахтга суяниб пойлоқчилик қилгандир? Балки ҳозир унинг кўз олдига орқа кураги остига пичоқ санчилган қоровул келгандир? Ахир қоровулни у гапга солиб, чалғитиб турган эди, унинг кўз олдига санчишди пичоқни! Бу дахшат исканжасидан у узоқ йиллар қутула олмаса керак.

Ҳамроҳим — капитанни телефонда йўқлаб чақиришди. Қийғос гуллаган олма остига қўйилган ўриндиқда ёлғиз қолдим. Худди шуни пойлаб тургандай бир бола яқинлашиб, салом берди:

— Ёзувчимисиз, шу ростми? - деди қизиқишини яширмай. — Китобингиз кутубхонада бор экан. Лекин ҳали ўқимадим. Энди биз ҳақимизда фельетон ёзасизми?

— Фельетон? Ким айтди?

— Ҳамма айтяпти.

— Фельетон нималигини биласанми ўзинг?

— Қамалганлар ҳақида ёзилади-да?

— Йўқ, бу гапинг нотўғри. Фельетон бировни фош қилиш, ундан кулиш учун ёзилади. Сизларни фош қилиб бўлишган. Аҳволингиздан кулиш эса инсофдан эмас. Сенга ўхшаган боланинг аҳволини бир китоб қилмоқчиман. Шуни ўқиган бола ёмон йўлга киришдан ўзини тияр деган ниятим бор.

— У болангиз нима қилган экан?

— Одам ўлдирган.

— Иши чатоқ экан, кўп ўтиради.

— Ўзинг-чи?

Бола жиноят кодексининг моддасини айтди. Кейин айёрона кулумсираб қўшиб қўйди:

— Мендақаларни қадим замонда девор тагига бостиришган экан.

— Ёки тошбўрон қилишган,- деб мен ҳам қўшимча қилдим. - Ҳаммасини билар экансан, нимага кирдинг бу номаъқул кўчага?

У гарданини қашиган бўлиб кулумсиради:

— Ўзим ҳам билмайман. Бир аҳмоқ бўлдимда. Ҳозир эсим кирган. Аслида... мени қамашмаса ҳам бўларди. Айбимга тушундим, бошқа қилмайман бу ишни. Манави каллакесарлар билан юришим яхшими?

Унинг фалсафаси қизиқ эди. Бир жиҳатдан қарасангиз — у ҳақ. Айбига тушуниб етди. Бу ерда ушлаб туришдан маъно йўқ. Аммо масаланинг бошқа жиҳати ҳам бор-да. Озодликка чиқиб, яна шундай вазиятга дуч келса, ўзини ушлаб тура оладими? Ахир бу ердаги болалар ичида иккинчи марта қамалганлар оз эмас-ку?

— Бу ер жонингга тегдими? — деб сўрадим ундан.

— Гапингиз қизиқ-ку? - деди у ажабланиб. — Маза қилиб ўйнаб-куладиган даврингда ўтириш... алам қилмайдими?

— Алам қилади... лекин, сен ва сенга ўхшаганлар дастидан жабр чекканлар-чи? Сен-ку, бу йил бўлмаса кейинги йиллар озодликка чиқасан, ўйнаб-куласан. Лекин, бахти яримта ўша қиз-чи? У бир умр азоб чекмайдими? Ўлдирилган одамлар-чи? Улар ҳам ёшми-қарими, ўйнаб-кулиш истагида бўлганлар-ку? Мана шуларни ўйламайсанларми, виждонларинг қийналмайдими?

Бола жим қолди. Мен жавоб кутдим. У бир оздан кейин тилга кирди:

— Бунақа гапларни кўп эшитамиз. Сиз ҳам насиҳатни яхши кўрар экансиз. Мен сиздан бошқа нарсани сўрамоқчи эдим.

У «сўрайверайми?» деган маънода менга савол назари билан қаради.

— Сўрайвер.

— Мен бошимдан ўтганини китоб қилиб ёзмоқчиман. Бўлармикан?

Бундай гапни кутмаган эдим, шу боис гангиб қолдим.

— Китоб?.. — Шундай дедиму ажабланишим уни камситиб, ранжитиб қўйиши мумкинлигини англаб, гапни маромга солдим. — Ёзишинг мумкин, албатта. Лекин... ёзишдан аввал аниқ мақсадни белгилаб олиш керак.

— Мақсадим бор. Ҳали айтдингиз-ку, бошқалар кирмасин бу кўчага, деб. Ҳаётим билан танишган мендақаларнинг кўзи очилармикан?

— Мақсадинг яхши. Ёзавер. Керак бўлса, ёрдам берай.

— Ёзишни билмайман. Бировга хат ёзишни ҳам шу ерда ўргандим. Китоб ёзиш қийиндир?

Бу ишнинг масъулияти, машаққатини тушунтирганим билан англаб етиши қийин эди. Бу иш жуда оғир, десам, боланинг шашти ҳам қайтиши мумкин. Нима дейишни билмай турганимда унинг ўзи жонимга оро кирди.

— Бу ерга яна келсангиз янги китобингизни олволмайсизми? Ўқиб, ўшанга ўхшатиб ёзардим.

— Ҳали битмаганда у... — шундай дедиму хаёлимга келган фикрдан кўнглим ёришди. - Яхши, битган қисмини сенга ўқиб бераман. Баҳонада фикрингни биламан. Аммо келишиб олайлик: ёққан-ёқмаганини очиқ билдирасан. Ҳа, айтмоқчи, исминг нима?

У айтди, кейин қўшиб қўйди:

— Китобингизга мени ҳам қўшсангиз, бошқача қилиб ўзгартириб ёзинг. Одамлардан уяламан.

— Нима деймиз?

— Аҳбор дея қолинг.

Шунга келишдик.

Орадан ўн беш кун ўтди. Унинг олдига эртага бораман. Биринчи ўқувчи, биринчи танқидчи билан учрашишга тайёрланаяпман. Ёзганларимни қайта кўряпман. Қани, Аҳбор нима деркин?

УЙҚУСИЗ ТУН

ёхуд қотиллардан бирининг тундаги руҳий
кечинмалари ҳақида ҳикоя

Асрорни онаси туртиб уйғотди:

— Ёмон туш кўрдингми, мунча бақирмасанг?

Асрор индамади. Уйқули кўзларини чирт юмиб олди.

— Ёнбошлаб ёт, босинқирабсан...

Онаси шундай деб чиқиб кетди. Асрор кўзини очди. Бу тушми... йўқ, туш эмас... Кеча ўз кўзи билан кўрганлари... Шунчаки кўрган бўлганида кошки эди... Ўзи ҳам урди уни. Тепди, ёмон тепди. Бечора дод деб юборди. Ким эди у? Асрор танимайди. Ҳозир бир нарсанигина билади - сигарет берганида ортиқча машмаша йўқ эди. Хасислиги бошини еди унинг.

Энди нима бўлади?

У даҳанини ёстиққа тираганича мук тушиб ётди. Ҳозир милиция уларни қидираётгандир? «Йўқ, ҳали қидирмайди, - деб ўйлади Асрор, - у одам сув остида чўкиб ётибди. Неча кунда чиқаркин юзага? Ана ўшандан кейин бошлашади қидиришни. У одамнинг оиласи милицияга арз қилса-чи? Улар воқеани билишмайди. «Йўқолиб қолди» дейишади. Унинг ҳеч кими йўқдир балки... Унда яхши... Сув тагида балчиқ босиб қолиб кетса яна яхши...» хаёлига шу фикр келиб, Асрор бир оз енгил тортди.

Ҳозир у пивоходанан сархуш чиққан, кейин болалар орасида коптоқдай тепилган, мурдаси сувга ташлаб юборилган одамни эмас, ўз тақдирини ўйларди. Милиция... Унинг ортидан қамоқ... Шу фикрнинг ўзиёқ уни ғиппа бўғиб оларди.

Кўзини юмди. Ўша одамнинг нигоҳлари... Кўзлари унга тикилиб турибди. «Мен сенга нима ёмонлик қилдим», деб сўраяпти. Асрор аниқ эслайди: қорнига тепган пайтида у одам шундай қарагандай бўлди. Қизиқ, нимага у одамнинг кўзлари кўринаяпти? Ахир қоронғи эди, кўзларини кўрмаган эди-ку? У одам пичоқ чиқарди, Салимнинг сонига урди... «Ҳа, ҳа, бўлди, ҳамма айб ўзида, пичоқ чиқармаганида тегмас эдик. Шуни ҳамма болалар қайтарса, бизга бало ҳам урмайди». Асрор бу фикрдан яна бир оз енгил тортиб, қаддини ростлаб ўтирди. «Шу гап болаларнинг хаёлига келармикан, — деб ўйлади у, — ё айтиб чиқсаммикан? Биронтасини милиция кузатаётган бўлса-чи? Қамар ўтириб чиққан. Уни кузатишлари мумкин. Салим ҳам шуниқда. Ярасига қарашганмикан? Қамар қарармикан?»

Қамариддиннинг яхши-ёмонлигини Асрор шу пайтгача аниқ билмайди. Бир қарасанг - хўроз, ўртоғини деб ўтга тушишдан ҳам тап тортмайди. Бир қарасанг - ёвуз, ўзиникиларни ҳам аямайди. Шунданми, барча ундан қўрқади. Асрор бундан мустасно эмас. Қамариддин ўл деса ўлади, тирил деса, тирилади. Аввал қўрққанидан шундай қиларди. Энди кўникиб қолган. Осмонда қуёш сочаётганини кўриб ажабланмагани каби, Қамариддинга қулдай тобе эканига ҳам ҳайрон бўлмайди. Ҳа, Қамариддин уларга хожа, улар эса қул эди. Аммо бирортасининг хаёлига «Мен қулман ёинки, «нима учун мен қулман» деган фикр келмасди. Уларнинг назарида Қамариддин хожа эмас, балки валломат, айримларига эса васий эди.

Ҳозир ҳам Асрор унинг яхши ё ёмон томонларини ўйламади. Шунчаки «Салимга қарармикан?» деган фикр хаёлини бир ёритиб ўтди, холос.

Асрорнинг кўкраги қизиб, ўрnidан турди-да, ошхонага чиқди. Муздек сувдан симириб, кўнгли ором топди. Ҳозиргина сув ичиб енгил тортгандай бўлган эди. Дам ўтмай яна кўкраги қизиб, нафас олиши оғирлашди. Деразани очди. Кўчани тўзитиб юрган шамол унинг димоғига чанг уфурди. У пастга қаради. Уларнинг ўйи бешинчи қаватда. Шундайгина деразалари остидаги кафтдек ерга уч туп гилос экиб, «боғ» қилиб қўйишган. Сал нарида гаражлари. Отаси тунда икки-уч марта шу ердан туриб хабар олади. Дадасининг бу ишини дастлаб кўрганида Асрор «бирова машинани олиб қочмоқчи бўлса, шу бешинчи қаватдан ўзларини ташласалар керак», деб ўйлаган эди. Ҳозир нимагадир шу гап эсига тушди. «Агар милиция билиб қолиб ўйга қидириб келса, ўзимни шу ердан ташлайман. Қамалганимдан кўра бирданига ўлганим яхши». Бу фикр миясига урилди-ю, товонигача зириллаб кетди. Пешонасидан муздек тер чиқди. Қўрқиб кетганидан дарров деразани ёпди. «Жинни бўлибманми, нимага ташларканман, нимага мени қамаркан, — деб ўзига ўзи тасалли бера бошлади, — мен ўлдирибманми уни, тепган бўлсам битта тепдим. Салимга пичоқ ургач, тепдим...»

Юдузли осмонни бир четдан ямлаб келаётган қўнғир булутлар орасида нифоқ чиқиб, яшин чақнади. Унинг нури пешайвон деразаларидан ўтиб, гуллар туширилган деворга урилди. Асрорнинг назарида осмонда чақмоқ чақнамади, балки ўша одамнинг кўзлари ёнди. Нур ҳам ўша кўзлардан чиқди. «Мен қотилимни излаб эдим, топдим», дея шу бешинчи қават пешайвонига отилди. Момақалди роқ гумбурлади. Асрорнинг назарида ўша одам наъра тортди. «Қаранг, қотилимни топдим», дея шаҳар аҳлини ўйғотмоқчи бўлди.

Асрор орқасига тисарилиб, ошхонага қайтди. Балкон эшигини қаттиқ ёпди. Жўмрақдан сув оқизиб юзига тутди. Орқада шарпа сезиб, сапчиб тушди. Қараса — онаси. Синчков назарини қадаб турибди.

— Сенга нима бўлди? — деди у, Асрорнинг сочини силаб.

Асрор онасидан кўзини олиб қочди, кейин ютуниб:

— Уйқум келмаяпти, — деди.

— Чарчагансан. Кечаги тўйда ухлатишмабди, эшитдим. Кириб ёт, уйқунг келмаса, сана. Юзгачами, минггачами, санайвер. Ухлаганингни билмай қоласан.

Асрор онасига қараб олди. «Онамнинг соддаликлари ҳам яхши,» деб ўйлади-да, хонасига қараб юрди.

«Уриниб қоляпти, болам бояқиш, — деб ўйлади Маъсума унинг изидан қараб, — тўйга юбормай десам бўлмаса, борса бу аҳвол. Эрта-индин ҳаво юришиб кетса, тўй яна кўпаяди. Боламга яна жавр. Бормаса, отасига жавр. Топган-тутганлари шуларга-да ахир, кўтариб кетармиди. Яхши ҳамки Асрорим буни тушунади. Тушунгани учун индамайди. Яна бир-икки йил... кейин ўзи ҳам йўлга кириб кетади».

Маъсума орзуларининг оқибати кўпинча «кейин йўлга кириб кетади» деган фикрга қадалади. Шунда биров «қайси йўлга киради?» деб сўраса дафъатан жавоб бера олмайди. Хўш, қайси йўлга киради?

Отасининг йўлига — санъатгами, ёки ота-онадан пинҳон тутаетгани Қамариддин йўлигами? Ёки кул босган умиди—илм йўлигами? Буни на Маъсума, на Асрорнинг ўзи билади.

Асрор худди эртақлардагидай уч йўл қаршисига келиб қолган. Бир йўлнинг бошида оқ шайтон турибди. «Пул топиб, ақл топмаган одамлар кўп экан, шу йўлга кир. Пул, маишат ичидасан. Одамлар бошингдан пул сочишади, аммо истаган йўриқларига солишади. Ит бўлиб вовулла дейишса - вовуллайсан, мушук бўлиб миёвла дейишса миёвлайсан, кул деса куласан, хўрликка чидаёлмасанг ҳам куласан, кула туриб «раҳмат, акахон», деб таъзим ҳам қиласан. Аммо, бу билан ишинг бўлмасин. Пулини олсанг, бас!» Бу оқ шайтон Асрорнинг тушларига ҳам киради. Ажабланарлиси шуки, кўпинча бу оқ шайтон дадасига ўхшаб кетади. Асрор бола бўлиб дадасининг кўзига тик қарамаган. Шу сабабли оқ шайтон кўзига қараганда чўчиб тушади.

Иккинчи йўлда қора шайтон туради. «Йигитнинг йўли шу йўл,-дейди у, - бировга эгилмайсан, сенга қуллуқ қилишади. Сендан қўрқишади. Нимани истасанг - шунга эгасан. Озодсан, энг муҳими шу - эркин қушсан!» Қора шайтон Қамариддин бўлиб кўринганда чўчимайди. Нимагадир отасидан кўра кўпроқ уни ёқтиради. Суяги бузуқ, кўзи ғилай бўлса ҳам, шу йигит Асрорга истарали кўринади.

Учинчи йўл бошида ҳеч ким йўқ. Кўча ҳам ғира-шира қоронғулик ичида. Тўғри, бу қоронғуликда баъзан муаллими Маҳкам ака кўриниб қолади. Ўзи ёш, аммо сочлари текис оқарган бу олим уни имлайди. «Бир умр азобга маҳкум этилганларгина олим бўлишади, — дейди у, — олим дам олиш нима, дабдабали ҳаёт нима — билмайди. Бир умр ишлайди, кечаю кундуз тиним билмайди. Бойваччалар ундан кулишади, амалдорлар кўкрагидан итаради, ноқобиллар ҳазар қилади. У эса ҳаммасига чидаб чумолидай ишлайверади. Унинг меҳнати мевасини ўша бойваччалар, амалдорлар, ноқобиллар ҳам баҳам кўришади. Бир умрлик меҳнат азобидан, талашиш-тортишишлардан қўрқмаган одам кирсин бу йўлга...»

Асрор булардан қўрқмас эди, кирарди. Нолимасди ҳам. Фақат аввал оқ шайтон, сўнг қора шайтон учради унга. Мана, ҳозир икки шайтон қулига айланган бола кўзларини чирт юмиб, бирдан юзгача, юздан минггача санаб ётибди. Санагани фойда бердими ё уйқусизлик енгдими - ухлаб қолди.

Тушида шаҳар безовта эмиш. Милиционерлар елиб-югуришармиш. Уларни ўша ўлган одамнинг ўзи бошлаб юрганмиш. Нуқул «Қотил қани?» деб бақиршармиш. Асрор уни кўрган сари «Тирик экан-ку!» деб хурсанд бўлармиш. Кейин «Тирик бўлса, яна қанақа қотилни излашяпти?» деб таажжубланармиш. бешинчи қаватга чиқиб, қўнғироқ тугмасини босишганмиш...

Асрор эшик қўнғироғининг асабий жарангидан сапчиб туриб кетди. Туришга турди-ю, нима қиларини билмай тахтадай қотди. Онасининг «ҳозир» деган овозини, эшик очилгандан кейин қўшни аёлнинг «Маъсумахон иккитагина тухум бериб туринг, айланай» деганини эшитиб, сал ўзига келди. Вужудида жон-пон қолмаганини

шундагина хис қилди. Бўш қопдай шалвираб ўтириб қолди. Совқатган одамдай баданига енгил титроқ турди. Онаси:

— Турдингми, болагинам? — деди эшикни қия очиб.

«Бормайман мактабга, — деб ўйлади Асрор, — ҳеч қаёққа чиқмайман». «Уйда ётиб олганимдан шубҳаланишса-чи?» деган ўй хаёлига келиб, бошини кўтарди. Кейин «мунча кўрқаман, ахир уни мен ўлдирганим йўқ-ку!» деб ўзига-ўзи тасалли берганича ўрнидан турди. «Мен ўлдирганим йўқ!» деб қайта-қайта такрорлади. Ўзини шунга ишонтирмоқчи бўлди. Бу руҳий муолажа таъсир этдими, сал енгил тортди.

Томоғидан нарса ўтмаса ҳам, ўзини мажбурлаб нонушта қилди. Кўчага чиқди. Чиқди-ю беихтиёр атрофга аланглаб олди. Бурчакдаги уй қаршисида Дилфуза уни пойлаётган эди. Улар ҳар кун шу ерда учрашиб, бирга мактабга кетишарди. Дилфуза уни жилмайиб қарши оларди. Ҳозир маҳзун бир аҳволда. «У ҳам ухламаганга ўхшайди», деб ўйлади Асрор. Бош ирғаб саломлашишди. Худди уришиб қолгандай индамасдан юришди.

— Энди нима бўлади? — деди Дилфуза паст овозда.

Асрор унга бир қараб олди, аммо жавоб қайтармади.

— Қамариддин бошламагандайди...

— Қамар бошламади, нимага ўзи пичоқ чиқаради! — деди Асрор жаҳл билан. — Сен.. кеча у ерда йўқ эдинг, билдингми?

— Сиз-чи? — Дилфуза Асрорнинг биллагидан ушлаб тўхтатди, - Сиз-чи?

— Мен... билмадим...

— Сиз ҳам йўқ эдингиз. Бирга... кинода эдик. Гувоҳларим бор.

— Гувоҳ?

— Ҳа, дадамга кинода эдик, деганман. Тасдиқлашлари мумкин.

Асрор жавоб қайтаришга улгурмади. Орқадан кимдир чақириб қолди. Икковлари баравар тўхтаб, қарашди. Ўттиз қадамча нарида синфдошлари Зоир югуриб келаётган экан.

— Кеча Туроб билан борувдик, уйингда йўқ экансан, ойинг айтдиларми борганимизни? — деб сўради у етиб келгач.

— Кеча... кинода эдик, — Асрор беихтиёр шундай деб Дилфузага қаради. Дилфуза кўз ишораси билан унинг гапини маъқуллади.

— Нимага борувдинглар?

— Туробнинг опаси эрга тегяпти-ку? Йигирма иккинчида зиёфати экан. Бир қизитиб берасан.

— Йигирма иккинчи... шанбами? Билмадим. Дадам тўй олиб қўйган бўлишлари мумкин.

— Агар Туробнинг бошида ташвишлари бўлмаганида сенга ялинмасдик. Ўзинг хўп дегандинг-ку?

— Хўп деганман, лекин бошқа кунлар бўлсин-да. Жума, шанба, якшанба банд бўламиз.

— Пулини берсак-чи?

— Ким беради?

— Ишинг бўлмасин. Дадангга айт, пулини тўлаймиз.

Зоир шундай дегач, худди дарсдан кечикаётгандай югуриб кетди. Унинг аччиқланганини, бирга юришдан ор қилганини Асрор ҳам, Дилфуза ҳам сезди. Сезса-да, бир-бирига бу ҳақида сўз очишмади. Чунки, одамгарчилик ҳақида баҳслашадиган кайфиятда эмасдилар. Ҳозир уларнинг хаёли бир нарса билан — кечаги мудҳиш воқеа билан банд эди.

Кинохонага яқинлашганда Асрор қатор тераклар томонга ўғринча қараб қўйди. Қамариддиннинг ўтирадиган ери шу жой. Ўтган йили худди шу ерда, худди шу пайтда

Қамариддин уни чақирган эди. Асрор Қамариддинни ҳам, унинг атрофидагиларни ҳам сиртдан танир эди. Бир неча ой муқаддам қамоқдан чиққан Қамариддиннинг, шерикларининг ёмон болалар эканлигини ҳам биларди. Қамариддин чақирганида кўнгли ниманидир сезиб, оёғидан мадор кетди. Бормай, қочиб кетсам-чи, деб ҳам ўйлади. Аммо, қочиб қаёққа ҳам борарди. Беш-олти соатдан кейин яна шу ердан ўтади. Эртага ҳам, индинга ҳам... Ноилож борди.

— Кеча тўйда яхши тушдими? — деди Қамариддин ишшайиб. Ўшанда унинг ишшайганидан кўринувчи сўйлоқ тишлари ҳам, ғилай кўзи ҳам Асрорга дахшатли кўринган эди. Нима деб жавоб беришни билмай, индамай турганди. Қамариддин эса унинг елкасига қўлини қўйиб, юшоқ оҳангда аммо қатъий буйруқ қилган эди, — Ширинкомадан чўзиш керак. Биздан қочма. Мен билан бўлсанг, биров чертмайди сени. Бўлмасанг - ўзингга қийин.

Дадаси Асрорга пул бермасди. Асрор онасидан олган овқат пулига қаноат қиларди. Ўшанда ҳам чўнтагида арзимаган тангалар бор эди. Қамариддин унинг бошини силаб туриб мазах қилди. Ўшанда Асрор тўйга борилганда қистирилган пуллардан беркитиб қолиб, унга келтириб бериш лозимлигини тушунди.

Бора-бора Асрорнинг ўзи ҳам Қамариддиннинг «ишончини оқлаб», шу ерда ўтирадиган бўлди. Қамариддин эса ундан бошқа пул сўрамади.

Ҳозир уларнинг жойи бўш. Ҳеч ким йўқ. «Ҳаммаси ин-инида беркиниб ётибди, - деб ўйлади Асрор, — мактабга келганим яхши бўлди».

Мактаб кўчасига бурилишганда Асрор қадамини тезлатди.

— Секинроқ борарсан, — деди Дилфузага қараб.

— Бугун кўришамизми? — деди Дилфуза синиқ овозда.

— Билмайман.

Дилфуза саккизинчида ўқийди, Асрор билан бирга мактабга келиб кетиши, танаффусларда гаплашиб туриши айрим ўқувчи, ҳатто ўқитувчиларда нотўғри фикр уйғотган, кераксиз миш-мишларга сабаб бўлган, оқибатда синф раҳбари қизни тартибга чақирган эди. Асрор кеча «тарбиявий соат» натижаларини Дилфузанинг ўзидан эшитди. Мактабга етмай ажралишларига шу сабаб эди. Энди уларни бирга кўрмаганлари маъқул.

Ҳозирча улар мактабга бора турсинлар. Биз уларни ўз ташвишлари, хаёллари майлига ташлаб қўяйлик-да, бу ердан уч чақирим наридаги район милициясига борайлик. У ерда биз кутилмаган учрашувга дуч келамиз.

МИЛИЦИЯГА ЕТИБ КЕЛГАН ХАБАР

ёхуд пенсияга чиқишни мўлжаллаб турган жиноятга доир
қидирув бўлими нозирининг аризасини қайтариб
олгани ҳақидаги ҳикоя

Майор Мақсуд Солиев ярим тунда операцияни якунлаб, уч ойдан бери изма-из қувиб келаётган ўғрибошини қўлга олгач, уйга қайтган эди. Кеч ётганига қарамай, одатича эрта турди. Нонушта пайти хотинига қараб:

— Иш битди. Ваъда бўйича бугун аризамга қўл қўйишади. Ана энди иккимиз қарилик гаштини сурамыз, — деди.

— Сиз-а?.. — деди хотини киноя билан, — уйда ўтира олармикансиз?

— Бу гапинг ҳам тўғри, енгилроқ бир ишга кирарман.

Майор бугун ишга шошилмаса ҳам бўларди. Лекин тарки одат - амримаҳол деганларидек, чой ича туриб ҳам соатига бир-икки қараб қўйди. Хотини буни сезиб, енгил уф тортди.

— Борақолинг ишингизга. Яна дунёни ўғри босиб кетмасин, — деб кесатди. Мақсуд Солиев бундай кесатиқларга, хотини эса унинг ҳамиша шошиб туришига кўникиб қолган. Агар у ишга шошилмаса, уйда ўтирса, хотинига кесатиқлар учун ваз қолмайди. Ана шунда иккови чекишни ташлаган кашандадай гарангсираб қолса кераг-ов... Шубҳасиз, собиқ майор ишини кўмсайди. Хотин эса гап билан узиб-узиб олишни. То янгича бошланажак сокин ҳаётга кўниккунларича қийналишлари аниқ.

Тунлари жиноятчини қувишлар, аёзли кунларда дилдираб йўл пойлашлар, олишувлар... ҳаммаси тушда кўргандай ўтади, кетади. Ҳамма қатори шомда телевизор кўради, ҳамма қатори ётиб ухлайди. Елиб югурмайди. Ишга кирса кирар, бўлмаса чойхонада чойхўрлик қилиб юраверади-да.

Аслида пенсияга ўтган йили чиқиш керак эди. Аввал ўзи пайсалга солди. Ишдан кетса жони узилиб қоладигандай бўлаверди. Кейин юраги санчиб, нафаси қисилавергач, ариза берди. Бўлим бошлиғи анча оёқ тиради. Осонликча бўшатмасликларини майор биларди. Бошлиқ ёш, шошқалоқроқ. Жиноятчиларни тез кўлга туширса-ю, шуҳратга бурканса, юқорироққа кўтарилса. Билакда куч бор, ғайрат бор аммо Мақсуд Солиевдаги тажриба, ақл унда йўқ. Шундай бўлгач, ишонган ҳодимини осонгина пенсияга узата қолармиди? Бундан уч ой аввал майорнинг аҳди қатъийлигини билгач, кўнди. Бироқ, бир шарт кўйди. «Кечаги ўғрилиқни ўзингиз очасиз», деб туриб олди. Ўғриларнинг иш усули майорга таниш эди: бир аёл эшиқни тақиллатади, қолганлар пойлаб туради. Эшик очилгач, бостириб киришади. Мана шу оддий усул, кўп ақл талаб этмайдиган ўғрилиқ майорни уч ой гангитди. Ниҳоят, кеча ишга якун ясалди. Бугун ваъда бўйича, аризага имзо чекилади.

Нонушта пайтида Мақсуд Солиевнинг дили равшан эди. Кўчага чиқиб ишхонага яқинлашгани сайин кўнгли хиралашиб бораверди. Ҳозир бошлиқ ҳузурига киради. Имзо чекилади. Тамом! Ўттиз йиллик меҳнатига шу зайлда якун ясалади. Балки бошқармадан фахрий ёрлиқ беришар, балки мажлис чақириб, тантанали равишда кузатишар. Майор буларни ўйлаб қайғурмайди. Унинг қайғуси бошқа — ўттиз йил умрини берган иш билан видолашишда.

Милиция биноси кўрингач, оёқлари юришдан бош тортаётгандай туюлди. «Ишқилиб бошлиқ жойида бўлмасин», «Ишқилиб бошлиқ кўнмасин», деган хаёллар вужудини қамраб олди.

Ичкарига кириши билан навбатчи милиционер «Бошлиқ йўқлаяпти, тез кириш» дегач, тарвузи кўлтиғидан тушди. «Тамом, иш пишибди. Бошлиқ кўнибди. Ҳозир мен билан хайрлашишади».

Подполковникнинг хонасида бўлим бошлиғи билан яна бир нотаниш киши бор эди. Мақсуд Солиев киргач, подполковник ўрнидан туриб унга пешвоз чиқди:

— Табриклайман. Раҳмат, сизга, — деди у, майорни икки елкасидан қучиб. Кейин жойига бориб ўтирди-да, нотаниш кишини таништирди:

— Ўртоқ Имомалиев бизга бир хабар етказдилар. Кеча шом қоронғисида беш-олти безори бир одамни калтаклаб, кейин сувга ташлаб юборибди.

Бу хабар майорнинг ғужғон хаёлларини бир зумда тарқатиб сергак торттирди. У бир зумнинг ўзида, пенсияга чиқаётган одам либосини итқитиб, жиноятга доир қидирув бўлимининг тажрибали нозирни қиёфасига қайтди. У сарсари хаёлларини унутиб:

— Қаерда? — деб сўради.

— «Чехра» деган пивоҳона бор-ку, ўшандан юз метрча нарида. Анҳор бўйида уришди,- деди Имомалиев.

— Безориларни танийсизми?

— Йўқ.

— Жабрланган одамни-чи?

— Ҳеч қайсисини танитайман. Пиво ичиб ўтириб кўзим тушди. Аввал уришди. Одам йиқилганда тепишди. Кейин бир нималар қилишди. Кўзим илғамади. Кейин... одам ўлган бўлса керак, сувга отишди.

Икки ёноғи қип-қизил бу одам Мақсуд Солиевнинг кўзига ёмон кўриниб кетди.

— Индамай ўтиравердингизми пиво ичиб, ёрдамга бормадингизми?

— Кечирасиз, — деди Имомалиев ўрнидан туриб, — безориларга зарба бериш — сизнинг ишингиз. Мен бурчимни адо этдим — сизга хабар қилдим.

— Шунга ҳам шукр, катта раҳмат сизга, — подполковник шундай деб ўрнидан турди-да, унга қўл узатди. — Керак бўлсангиз яна безовта қиламиз.

Имомалиев чиқишга шайланганида майор уни гапга тутди:

— Безорилар неча киши эди?

— Беш-олтита дедим-ку!

— Аниқроқ билмайсизми? Ёши-чи, ёшларми ё катталарми?

— Билмадим, ғира-ширада ажратиб бўлмади. Гавдасига қараганда болалар эди.

— Сиздан илтимос, кўрганларингизни бошқаларга айтмай тулинг.

Имомалиев хўп, деб чиқиб кетгач, подполковник Мақсуд Солиевга айёрона қараб олди.

— Нима қиламиз? Прокурорни огоҳлантирдик. ўаввосларни чақирдик.

— Ҳозирча шов-шув кўтармай туриш керак. Ўлдирилганини билдирмай турайлик.

Подполковник майорнинг мақсадини тушунди: қотиллар ҳозир ин-инига кириб кетган. Жиноий иш қўзғалганини билишса ҳали-бери чиқишмайди. Шунчаки бахтсиз ҳодиса, дейилса, уларнинг юзага чиқиши тезлашади. Мана шуларни назарда тутиб, подполковник унинг таклифига рози бўлди.

— Шу иш билан ўзингиз шуғулланмайсизми? Мана, бўлим бошлиғи рози бу таклифга.

Бу гапдан майор гангиди. Бу ерга киришдан мақсад бошқа эди. Гап тескари томонга айланиб кетди-ку? «Бўлим мудирини розимиш, — деб ўйлади майор, — бу таклиф унинг ўзидан чиққандир, ҳойнаҳой, ҳа, айёр бола!»

— Мен... нима десам экан?

— Хоҳланг таклиф ўрнида қабул қилинг, хоҳланг буйруқ.

— Мен... ариза бериб қўйган эдим.

Подполковник столи устидаги бир варақ қоғозни олиб унга узатди.

— Манг олиб қўйинг. Ҳали эрта сизга. Энди кучга тўлиб, етилган пайтингизда кетмоқчимисиз?

— Саломатлигим... — Мақсуд Солиев гапини охирига етказа олмади. Подполковник уни шарт кесди:

— Шу ишни охирига етказинг-чи, кейин гаплашамиз.

Мақсуд Солиев йўқ, деб туриб олиши, каттароқ бошлиқларга мурожаат қилиши ҳам мумкин эди. Лекин, ҳақ гапга кўчилса, ҳозирги таклиф унга ёқди. Шунинг учун аризага қўл узатганини ўзи ҳам сезмай қолди. Ҳатто чиқар маҳалида «яхши бўлди» деган фикр дилига равшанлик олиб кирди.

Даҳлизда Имомалиевга дуч келиб тўхтади.

— Ўртоқ майор, улар орасида бир қиз ҳам бор эди. Четда турувди.

— Индамай турувдими?

— Ҳа, у уришга қўшилмади, четда эди.

— Мен бу маънода сўрамадим, қиз қичқирмадими, ёрдамга чақирмадими?

— Йўқ, қичқирса эшитардим.

— Эртага эрталаб, йўқ саҳар соат олтида пивохона ёнига кела оласизми?

— Зарур бўлса келаман.

— Раҳмат сизга, яна бирор нима эсингизга тушиб қолса, телефон қилинг, — Мақсуд Солиев шундай деб унга ташриф қоғози узатди.

«Шунисига ҳам шукр деймиз, — деб ўйлади у нари кетган Имомалиевнинг орқасидан қараб. — Кўрган экан, югуриб бормайдими, одам тўпламайдими. Озгина ҳаракати билан бир бечорани ўлимдан сақлаб қоларди. Пивохонада бошқалар ҳам кўришган жанжални. Лекин, бирон бир инсоф эгаси топилмаган — биронтаси ҳам ўрnidан қўзғолмаган. Тағин ҳам бунда инсоф бор экан, хабар қилди. Бошқалар-чи? Қўрқоқми? Лоқайдми? Улар ўша одамнинг ўлимида ўзларини айбдор ҳис қилармиканлар? «Мен ўртага тушганимда тирик қоларди», деб виждонлари азоб берармикан?»

Мақсуд Солиев ўттиз йиллик иши давомида одамларнинг турфа хилини кўрди. У тажрибасига суюнган ҳолда бир нарсага амин бўлди: жамият учун жинойтчидан кўра лоқайд одам хавфлироқ! Жинойтчи жабрини тортади, балки тўғри йўлини топиб олади. Лоқайд одам эса янги-янги жинойтларни кўрганида ҳам кўз юмиб кетаверади. Бунинг учун уни ҳеч ким айбламайди. Лоқайдлик деган дард бўлмаганида қанчадан-қанча одам жинойт жари ёқасида тўхтатиб қолинарди. Мақсуд Солиев мана шу ҳол билан сира мураса қила олмайди.

Мақсуд Солиев хонасига кириб, балоғатга етмаганлар билан иш олиб борувчи бўлимга қўнғироқ қилиб, пивохона атрофини назорат қилувчи нозирни топди.

— Рўйхатингизда турувчи барча ўсмирлар ҳақидаги маълумотни олиб келинг, — деб илтимос қилди. Унинг ишни ўсмирлардан бошлашига фақат Имомалиевнинг маълумоти эмас, балки кўп йиллик тажрибаси ҳам сабаб эди. Бир кишига кўпчилик бўлиб ҳужум қилинса кўп ҳолда улар орасида ўсмирлар учрарди. Калаванинг учини топиш ҳам айнан шулардан бошланарди. Дастлабки жинойт қўрқуви уларни фош қилиб қўярди...

Майор телефондаги гапини тугатмай, бўлим бошлиғи ёш йигитни бошлаб хонага кириб келди.

— Укамизни қанотингизга олинг, Талъат Шоумаров. Иккинчи курсда ўқир эканлар. Практикантлар. Афғонистонда хизмат қилган эканлар. Куч етарли. Аммо, билим билан тажриба бошқа.

Бўлим бошлиғи шошилиб турган экан, чиқиб кетди. Майор Талъат билан суҳбатлашиб, унинг оиласи, ҳарбийдаги хизматини сўраб билди. Кейин бошланажак ишни маълум қилди.

— Бир режам бор, сиз шуни амалга оширишда ёрдам берасиз. Ҳозирча сиз студент эмас, бекорчисиз. Пивони яхши кўрасизми? Ичмасангиз ҳам пивохона атрофида ўралашишга тўғри келади. Оқшомда сиз билан ўша ерда учрашамиз. Сиз мени танимасиз, мен сизни.

Улар шу қарорга келиб хайрлашдилар.

Майор оқшомда уйига ўтиб кийимларини алмаштириб чиқди-да, пивохона томон йўл олди.

Биз майор билан пивохонада ҳали учрашамиз. У оқшомга қадар майда-чуйда ишлари билан овора бўлиб тура турсин. Унга қадар мактабга қайтайлик. Асрорнинг ҳолидан бир хабар олайлик.

КЕЧА ҚАЕРДА ЭДИК?

ёхуд ҳар эҳтимолга қарши топилган
баҳоналар ҳақида ҳикоя

Биринчи соатдаги дарсда Асрор ўз майли, ўз хаёлларига банди бўлиб ўтирди. Унга ҳеч ким ҳалал бермади. Алжабр муаллимаси — эллиқдан ошган, беҳад семиз аёл Асрор борлиги сабабли шу синфга киришга юраги безиллаб туради. Асрор буни билади. Баъзан муаллимага ачинади, баъзан ундан аччиқланади. «Ўттиз йилдан бери даққи бўлиб кетган. Математика оламидаги оддий янгиликларни билмаганидан кейин пенсияга қаноат қилиб ўтиравермайдими? Қўлланмадаги минг йиллик назарияни қайтаргани қайтарган...» Муаллима ҳам ўзини «эскириб» қолганини сезарди. Баъзан усталик қилмоқчи бўлиб, дарс ўтишни Асрорга юклар, Асрор аввалига бундан қувонар ҳам эди. Бир-икки шундай тажрибадан кейин Асрор муаллиманинг мақсадини пайқаб қолиб, унинг таклифини рад этадиган бўлди. Ундан ташқари болаларда билим пойдевори омонат, Асрор қурмоқчи бўлган иморатга дош беролмас эди. Ҳарҳолда математиклар тайёрлайдиган махсус мактаб билан, оддий мактаб билими ўртасида хитой девори бўлмаган тақдирда ҳам, каттагина фарқ мавжуд. Асрор дарс ўтишга хоҳиш билдирмай қўйгач, муаллима ундан чўчиб қолди. Хоразмийнинг илмий мероси, Бернуллининг қобилияти ҳақида соатлаб ҳикоя қилувчи ўқувчидан чўчиса арзийди. Муаллима дарс ўтатуриб дам-бадам Асрорга қарайди. Бирон бир савол бериб қолмаса гўрга эди, деб хавотирланади. Бугун ҳам шундай бўлди. Бироқ, Асрор бунга эътибор бермади.

Иккинчи соат — география. Асрор шу дарсда муаллиманинг қаҳр ўқиға дуч келишини сезган эди. Ўттиз бешларга бориб қолган, озғин, сержаҳл бу аёлдан ҳамма безиллар эди. У ҳали ҳануз турмуш қурмаганми, ё эрдан чиққанми, болалар билишмайди. Уларга бир нарса аниқ — муаллима ёлғиз. Шу ёлғизликдан бўлса керак, сержаҳл. Бир куни Асрор ундан жаҳли чиқиб: «Бу хотиннинг сочидан то оёғидаги тирноғигача заҳар» деган эди. Шу аёл Дилфузанинг синфига раҳбар. Дилфузани «Асрор билан юрма», деб шу сиқувга олган. Кеча дарсдан кейин Дилфуза кинотеатр олдида Асрорни кутиб турган эди. Асрорни кўрди-ю, йиғламоқдан бери бўлиб, илмий бўлим мудирини хонасидаги машмашани айтиб берди. «Давлат бизга фалон сўм сарфлармиш, биз эса санқиб юрганмишимиз. Ўғил бола билан юришга эртамиш. Вой тавба, ўғил бола билан бирга ўқигандан кейин, танаффусда ҳам гаплашиб бўлмайдими? Ичи қозон куясидан ҳам қора-да, унинг. Ўзи биров билан юрмайди, шунга бизни кўролмайди...»

Асрор қизнинг гапларини эшитиб ҳайрон бўлди. Уларнинг кўнглига шунақа қора фикр келган экан, нима учун қизни қийнашади? Нима учун унинг ўзига ҳеч нима дейишмайди. Агар ёмон ниятда юришган бўлса, айбдор қиз эмас, аввало бола бўлмайдими? Бу саволга Асрор тез жавоб топди. У — аълочи, мактаб фаҳри, математика, физика, химия олимпиадаларида биринчи ўринни олиб берган. Бадиий ҳаваскорларнинг иши Асрорсиз битмайди. Энг муҳими у — олтин медалга даъвогарлардан бири! Унга гард юқиши мумкин эмас. Дилфузага эса мумкин. Ўқиши ўрта. (Балки бу йил саккизинчини битириши ҳамон бирон билим юртига жўнатиш ҳаракатига тушиб қолишар?) Энг муҳими — у болалар уйида тарбия кўриб келган. Онаси вафот этиб, отаси аварияга учраб ётиб қолгач, у синглиси ва укаси билан икки йил болалар уйида яшади. Сал улғайгач, отаси «менга қарасин» деб, уни уйга олиб келди. Шундай экан, нима ёмонлик бўлса, фақат шу «бевош» қиздан чиқади. Асрор синф раҳбари билан илмий бўлим мудирининг хулосасини айнан тўғри фаҳмлаган эди.

Асрор тахмин қилганидай, муаллима биринчи бўлиб уни йўқлади.

— Хўш, Мирисаев, Лотин Америкаси мамлакатларининг ташқи бозорга қарамлиги нималарда яққол кўриниб турар экан?

Муаллиманинг кинояси Асрорга оғир ботди. Қўпол гапириб юбормаслик учун лабини тишлаб, индамади. Муаллима дераза ортида чайқалаётган дарахт шохларига

қараб ўтирганича саволига жавоб кутди. Ўқувчисидан садо чиқавермагач, кўзини ташқаридан олмаган ҳолда сўради:

— Ўртоқ, Мирисаев, қулоғимиз сизда. Транспорт шаҳобчалари конфигурациясидан кўринармиди?

Аччиқни аччиқ, заҳарни заҳар кесади деганларидай, Асрор чидаб туролмай, ўзи билмаган ҳолда киноя билан жавоб қайтарди:

— Ўртоқ Аъзамхонова, бахтсизликни қарангки, мен Лотин Америкаси мамлакатларининг ташқи бозорга қарамлиги билан қизиқиб кўрмабман.

— Шунақами? — муаллима шундай деб унга ўгирилди. Лаблари пирпираб кетди, — унда нимага қизиқдингиз, ўртоқ Мирисаев?

— Ички бозорга қизиқибман, ўртоқ Аъзамхонова.

Киноя ўйини довулдан дарак берарди. Шу сабабли Асрорнинг гапига пиқ этиб кулган қизни болаларнинг ўзлари туртиб, тинчитишди. Муаллима синфдаги аҳволга эътбор қилмади. Ҳозир у учун энг муҳими — Асрор. Қотмадан келган, қора киприклари қизларникидай узун, кўзларидан ақллилиги сезилиб турган бу мўмин боланинг бу қадар беадаблиги уни лол қолдирган, йўқ, лол қолдирган, десак юмшоқ гапирган бўламиз, уни дарғазаблик минорасига чиқариб қўйган эди. Муаллима кечаги «тарбиявий соат»дан Асрорнинг хабар топганини билиб, арининг уясини кавлаб қўйганини сезди. Сезишга сезди-ю, аммо вақт ўтди. Ўйинни ўзи бошлади. Эвини қилиб, ютиб чиқмаса, болалар олдида обрўйи сариқ чақа бўлади.

— Яхши, — у бармоқларидаги титроқни яшириш учун мушт қилиб тугиб олди, — унда ички бозорда аҳвол қандай экан?

Асрор унга тик қарамоқчи эди, эпллолмади. Муаллиманинг гезарган лабларидаги титроқни кўрди-ю, кўзини олиб қочди. Аввалги шаштидан асар ҳам қолмади.

— Ёмон экан, — деди боягидан пастроқ овозда, — айниқса паттачилари ёмон экан. Ақли етмаган ишларга аралашавераркан. Сен бу ерда сотма, сал нарёғда савдо қил, деб ғалва кўтаравераркан.

Болалар буни ҳазил деб тушуниб, кулишди. Аммо ўқ нишонга теккан эди. Муаллима титраб кетди. Асрор томон бир қадам қўйди-ю, яна тўхтади. Ўқувчисининг бу қадар бадаҳлоқлиги ундаги ғазаб дарёсини тошириб юборган эди.

— Сиз чарчабсиз, дам олинг ёки даволанинг, — деди муаллима сўнгги сўзига урғу бериб.

— Биз кеча яхши дам олганмиз. Бир эмас иккита кино кўрдик. Бор чарчоғимиз чиқиб кетди, — Асрор шундай дейишга деди-ю, «кинони дуруст айтдим» деб ўз-ўзидан мамнун бўлди.

— Сизга рухсат, сиз... бўшсиз, — муаллима шундай деб эшиқни кўрсатди. Унинг бошқа иложи йўқ эди — ўйиннинг мағлубият билан якунланиши аниқ бўлиб қолган эди.

Асрор маданиятли киборлар каби бош эгиб, таъзим қилди-да:

— Завучнинг хонасида кўришгунча хайр, — деб чиқиб кетди. Синфда кулги кўтарилди. Муаллима болаларнинг бу гапларни оддий майнавозчилик, деб билганларидан бир томони қувонди. Агар улар Асрор айтган гапларнинг мағзини чақишса борми... Бозордаги паттачига тенглаштириб қўйди-я... Шу фикр миясига яна тўқмоқдай урилиб, Алининг аламини Валидан олди — столга мушт уриб «жим!» деб бақирди.

Асрор қилиб қўйган ишининг яхшими ёмон эканини билмай, гангиган бир аҳволда даҳлизда аста-секин юриб борарди. Унга кечаги фожеанинг ўзи етарли эди. Нима қиларди ўқитувчи билан ўчакишиб... Бирдан Асрорнинг фикри ёришиб кетди: тўғри қилди ўқитувчини ҳақоратлаб. Ахир кечаги ғалвага аралашшига бош сабабчи ўша-ку? Асрор кеча дарсдан кейин уйига бориб дам олмоқчи эди. Туни билан маст-

аласт бойваччалар хизматида бўлиш уни анча ҳоритган эди. Қамариддин билан учрашиш, унга қўшилиб санқиб юриш режаси йўқ эди. Кинохона яқинидан ўтаётиб қараса, Дилфуза ўшалар билан турибди. Эси йўқ қизчага у ерда нима бор экан, деб яқинлашиб, мудир хонасидаги машмашадан хабар топди. Қамариддинга учраган бола осонликча кетарканми. Шу-шу уларга илакишиб, оқшомга қадар юраверди. Кейин Қамариддин пивохонога бирров кириб чиққач, анҳор ёқасида ўтиришди. Сўнг бир одам пивохонадан чиқди. Сигареталари қолмаган эди. Қамариддин билан Салим унинг йўлини тўсишди. У одам «кутиб турибсанларми, ҳаромилар» деб сўқди. Шунда Қамариддин у одамни бир урди. У одам эса Қамариддинни калла қилиб учириб юборди. Салим сергақроқ экан, сакраб туриб тепди. У одам эса пичоқ чиқаришга улгуриб, Салимнинг сонини тилиб юборди. Шундан кейин ҳаммалари ёпирилишди. Асрор бўлган воқеани бир-бир эслаб, « бош сабабчи - муаллима» деган қарорга келди.

У ҳовлига чиқаверишда комсоргга тўқнаш келди. Педагогика институтида сиртдан ўқийдиган бу йигит Асрорнинг назарида сал ҳовлиқмароқ эди. Ишининг тайини йўқ, аммо гап деса қоп-қоп топиб берувчи бу йигитга Асрорнинг ҳуши йўқ, шу сабабли комсоргнинг жамоат ишларига тортишга уринишлари зое кетарди.

— Асрорбек, яхши бўлди учратганим. Райкомсомол планни сал ўзгартирди. Эртага бошқачароқ қилиб ўтказамиз.

— Нимани? — деб сўради Асрор.

— Ие, эсингдан чиқдимми? «Хоразмий — кибернетика отаси» деган кеча ўтказамиз, деб келишган эдик-ку? Бунинг ўрнига «Ломоносов - улуғ олим» деган мавзуда суҳбат ўтказиб берасан.

Асрор пешонасини тириштирди. Асрорнинг синфда дарс ўтиб, Хоразмий ҳақида гапирганини эшитган комсорг ҳовлиқиб келиб, уни саволга тутган эди.

— Ростданми? — деб сўрагани у ўшанда худди томдан тараша тушгандек қилиб.

— Нимани сўраяпсиз? — деб ҳайрон бўлган эди Асрор.

— Хоразмийни-да, кибернетикани яратгани ростми?

— Эшитмаганмидингиз? Ҳозир «алгебра» дейиладиган «алжабр» фанини тартибга келтириб, кибернетика асосларини яратган.

— Қачон?

— Минг йилдан ошди, — Асрор «бу одам чиндан жоҳилми ё лақиллатяптими», деб қараб қўйиб, шундай қўшимча қилган эди: — Кибернетикани алгоритм, алгорифм деган иборалари Хоразмий шарафига қўйилган. Европаликлар «ал Горезми» деб юриб, бориб-бориб «алгоритм»га айланиб кетган.

— Уни қара-я! Бойлик-ку, бу! Унга бағишлаб кеча ўтказамиз. Сен докладчисан. Мен райкомнинг рухсатини олиб бераман.

...Бу суҳбат Асрорнинг хаёлидан кўтарилган эди. Комсорг эса унутмаган экан. Лекин... мавзунинг ўзгариши...

— Докладинг эрталабгача тайёр бўлсин. Райкомдагилар «Кооперник билан Менделеевни ҳам қўшинглар», дейишяпти. Докладингга қўшиб қўй, хўпми?

— Уларнинг кибернетикага нима алоқаси бор?

— Ҳа, энди райком айтгандан кейин қўшиб қўявер-да. Докладингни олдин бизга кўрсатасан, комитетда кўриб чиқамиз.

— Комитетдагилар Хоразмийни билишадими? — деди Асрор, унинг гапидан фаши келиб.

— Билса билмаса доклад кўриб чиқилиши шарт. Айниқса, ҳозирги кунда ҳар бир доклад сиёсий жиҳатдан пухта бўлиши зарур.

— Мен буни эплломайман. Ломоносовнинг ҳаётини билмайман. Агар гапирадиган бўлсам, шу пайтгача Хоразмийни билмаганинглар учун танқид қиламан. Кооперник билан Хоразмийнинг фарқига бормайдиган райкомингизни ҳам айтаман. Бу ёқда ҳали Фаробий турибди. Ибн Сино, Улуғбек, Али Қушчи...

— Тўхта, тўхта, буларни билмаслигимизга комсомол комитети айбдорми, нимага танқид қиларкансан?

— Ҳамма айбдор. Буларни билмай туриб яхши билим олиб бўлмайди.

— Сен бу гапларингни қўй. Доклад қиласанми?

— Йўқ, қўлимдан келмайди.

— Унда комитетда ўзингни муҳокама қиламиз.

— Қандай қилиб? Ахир мен ҳали комсомолга аъзо эмасман-ку?

— Йўғ-е, нимага ўтмадинг?

— Ҳали қабул қилганингиз йўқ, — Асрор шундай деб истехзо билан кулди-да, унинг ёнидан ўтиб, ҳовлига чиқди. Бақатераклар орасига қўйилган ўриндиққа бориб ўтирди. Шамол терак барглари беаёв юлиб хиралик қиларди. Қирқ йилдан бери чарчамай турган барабанчи пионер ҳайкали атрофида чанг тўзитади. Барабан чўплари ўн йиллар аввал синиб кетган, ҳар йили кумуш ранга бўялувчи бола нигоҳини узоқ уфққа тикканича шамолнинг қилиғига писанд қилмайди. Шу ерга ўрнатилгандан бери неча бўронни, дўл, ёмғирни кўрмади бу ҳайкал. Хашаки шамол нима деган гап унинг кўрганлари олдида.

Танафусга қўнғироқ чалинганча, Асрор «синфга кирсамми, кирмасамми, ё уйга кетаверсаммикин» деб иккиланди. Энди туриб юрган пайтда шошилиб келаётган синфдоши Отауллани кўриб, тўхтади. Сочи жингалак, ўзига оро бериб юришни яхши кўрадиган Отаулла ўзини Асрорга яқин тутарди. Ҳозир шошилиб келиши ҳам шундан.

— Нима қилиб қўйдинг, босс? — деди у Асрорни елкасига туртиб, — Қилиғингни бошқа ўқитувчига қилмайсанми? Бу география, бу йил охириги марта киради. Баҳо аттестатга кетади-я! Шунга ўчакишасанми?

— Нима қипти, — деди Асрор елка қисиб. У ҳозир бу ҳақда гаплашишни истамасди. Шу сабабли гапини қисқа қилмоқчи эди, аксинча бўлиб, Отаулланинг гап халтасини очишга сабаб туғдириб берди.

— Босс, бу нима деганинг? Институтда ҳисобга олишади ўртача баҳони.

— Институтга кирсам унинг баҳосисиз ҳам кираман.

— Ҳа, сенга гапириш осон. Калланг бор. Аммо... хафа бўлма-ю, сен учун кечирим сўраб қўйдим.

— Хафамасман, бердим сенга ўша «беш»ни.

— Э, беш керакмас, «тўрт» ҳам тешиб чиқмайди. Менга шунинг географияси керак эканми? Менга Бразилия иқтисодининг нима зарурлиги бор? Ўзи функцияларининг «максимум нуқтаси», «минимум нуқтаси» деганларинг манави еримга келиб қолди, — Отаулла шундай деб кўрсаткич бармоғини бўғзига бигиз қилди. — Лекин иложим йўқ. Аттестатни яхшилаб нархозга бормасам, баткам калламни олади. Мен аттестатни яхшиласам бас, қолгани баткамнинг иши. Баткамни биласан-ку, босс?

Унинг отасини, икки қаватли дўкон мудирини ким билмас экан. Ўқувчилар ҳам, муаллимлар ҳам яхши билишади.

— Менга нима учун дийдиё қилиб қолдинг? — деди Асрор унинг мақсадини тушунмай. — Мени уришгани келдингми ё бошқа дардинг борми?

— Вей, босс, сенга гап ёқмайдиган бўлиб қолибди. Мен сени география билан яраштираман. Сен кампирингга айтиб қўй, мени кўп қийнамасин. Тенглама-теоремаларига бари бир ақлим етмайди. Менинг келажагим тайин: карра жадвални билсам бўлгани, нима қилади бошимни қотириб.

— Бўпти айтаман.

Бошқа пайт, бошқа кайфият бўлганида Асрор Отауллани аямай, бу очиқ савдоси учун айтадиганини айтарди. Ҳозир бир ижирғаниб қўйди-ю, гапни чувалаштирмади. Унинг осонлик билан кўнганига Отаулла севинди.

— Маладессан-да, босс, кетворган боласан. Эртага йигирма бешни бераман.

— Қанақа йигирма беш?

— Йиғишяпти-ку? Тўйга... сен айтувдингми?

Асрорнинг кўзларидан ўт чақнаб кетди. «Айтганини қилибди-да, ахир. Менга пул йиғиб беришмоқчи! Вой, бойвоччалар-е!..» У тез-тез юриб кетди. Синфга кириб Зоирни ёқасидан олмоқчи эди. Етиб боргунча дарсга қўнғироқ чалинди. Асрор китоб-дафтарини кўтариб чиқиб кетишга ҳам улгурмади.

Адабиёт ўқитувчиси журнални стол устига қўйди-да, думалоқ кўзойнагини бурни учига қўндириб, синфга разм солди.

-Демак, гап бундай: ўттизинчи йиллар адабиётини ўрганишни кечиктирамиз. РайОНОдан топшириқ бўлди, бугун сиз бизга «Бахтли болалик» деган мавзуда эркин иншо ёзиб берасиз.

— Ҳамма ёзадими?

— Бу нима деганлари бўлди? Зоирли бўтам, сизга алоҳида таклиф лозимми, ё?

— Иншони эркин деяпсиз-ку?

— Номи шунақа, бўтам. Қани, қоғоз олиб, иш бошланглар. Вақт кетмасин.

— Самад ака, биз болалиқдан ўтдик-ку, нимасини ёзамиз?

— Ҳали ўтиб бўлганингизча йўқ, Зоирли бўтам, энди ўтяпсиз. Қилаётган ишингизга ўзингиз тўғри баҳо бера олган онингиздан бошлаб болалигингиз билан видолашасиз. Ҳа, ҳа, айнан видолашасиз. Болалиқ сизнинг хотирангизга кўчади. Вақти келиб, бу хотира виждон азобига солади, вақти келиб нималарнидир қўмсашга мажбур қилади. Хуллас, сизни ҳар куйга солади. У билан видолашишга ошиқманг. Болалик — ҳаётнинг асал палласи, ундан кўпроқ баҳраманд бўлишга интилинг. Асалдан кейин турли аччиқликларга дуч келасиз.

— Самад ака, шуларни ёзсак-чи? «Бахтли болалик» эмас, «Алвидо, болалик» десак-чи?

— Бўтам, кўп ақлли боласиз-ку, бироқ айрим вақтларда калтафаҳмлиқ қилиб қўясиз. Тушунинг, «Бахтли болалик» менга эмас, райОНОга керак. Шу боис мен билан тортишманг. Ишни бошланг.

Болаларни сизлаб, юмшоқ гапирувчи бу одам кўпинча ўз ишини ўзи қийинлаштирарди. Болалар уни бўшанг деб билиб, баравар тортишишдан тап тортишмасди. Баъзан бутун дарс тортишув билан ўтарди. Китоб ўқишни жонидан ҳам яхши кўрадиган Зоир кўпинча баҳс бошлаб қоларди.

Самад ака бугунги баҳсга барҳам бериш учун дераза олдига борди-да, қўлини орқасига қилиб, ҳовлига тикилиб олди.

Синфда шивир-шивир, қоғозлар шитири бошланди.

Асрор дафтар орасидан икки варақ йиртиб олиб «Бахтли болалик» деб ёзди-да, ўйга толди:

«Зоир тўғри айтди. Иншо эркин бўлганидан кейин ҳаммани мажбур қилишнинг нима кераги бор? Ҳамма ўзини бахтли деб ҳисоблайдими? Ана, Туроб, акасининг жасадини Афғонистондан олиб келишди. Онаси бунга чидолмай жинни бўлиб қолди. Ҳозир жиннихонада. Етти бола отасининг ўзига қолган. «Мен бахтлиман...» деб бошлайдими иншосини. Манзура-чи? Отаси кетиб қолган. Онаси иккови туради. У нима деб ёзади? Отауллага ҳам қийин. «Мен бахтлиман, чунки отамнинг пули кўп» дея олмайди. Аслида-ку, улар пулнинг кўплигини бахт деб билишади. Лекин очиқ

айта олишмайди. Пул денгиз бўлиб мавжланади уларнинг уйида. Бироқ, ўзлари хоҳлаганча ишлата олишмайди. Бу бахтми ё бахтсизлик? Ҳарҳолда нима деб ёзаркин, у бойвачча? Бунақа гапларга Зоир уста, қотириб ташлайди. Умуман, бахтли бола у. Ота-онаси инженер, уйда ўзию синглиси. Газетага хабар ёзади. Нима истаса шунга эришади. Эргаш-чи? Отаси аравакаш. Дарс тугаши билан сомонбозорга югуради. Шунга ёзадими? Агар Дилфузаларга ҳам шу мавзу берилса у нимани ёзади? Икки оёғи қирқиб ташланган отасининг инжиқликлари, онасиз қолишнинг нақадар бахтсизлик эканини баён қиладими? Хўш, ўзим-чи? Ўзим нимани ёзай, кечаги воқеаними ё отам билан тўйма-тўй юришимними? Отамнинг ўйинчи хотинга сўйкалишиними? Минг лаънат!» Асрор хаёлига келган фикрдан титраб, ўзини тутолмай қолди. Қаламни стол устига тақ этиб урди. Ўзига тикилган нигоҳларни туйиб, бошини эгди. Ич-ичида нимадир қизиб, кўкрагини ёндирди. У синфда ўтира олмаслигини сезиб, шарт ўрнидан турди-да, чиқиб кетди.

Эшикни ёпа туриб: «Босс касал бўпқопти», деган овозни эшитди.

Асрор ҳеч нарсага қарамай, кўчага чиқди. Кинотеатр қаршисидан ўта туриб яна ўша жойларига қаради. Не кўз билан кўрсин-ки, Қамариддин сигарет тутатиб ўтирарди. Ёнида икки югурдаги. Қамариддин Асрорни кўриб имлади.

— Кеча қаерда эдинг?

— Кинодайдим.

— Во, профессор бу, эшитдиларингми? Башкаси ишлайди. Сен кеча мени кўрганинг йўқ, демак. Қаёқдан ҳам кўрардинг? Кеча мен йўлда эдим. Андижондан келдим бугун эрталаб. Поезддан энди тушиб турибман. Мана билетим, — у шундай деб кўкрак чўнтагидан поезд билетини олиб кўрсатди. «Демак, эрталаб вокзалга борган, билетни ўша ерда кимдандир сўраб олган, ё ўмарган. Иши пишиқ бунинг», деб ўйлади Асрор.

— Демак, гап бундай, братишка, ҳамма қаердалигини яхши билади. Кеча ҳеч қандай воқеа юз бермади. Бугун сабантўй.

— Менинг вақтим йўқ.

— Ўзинг биласан. Билиб қўй: башкангни йўқотма. Ўзингга қийин. Мени ҳеч қандай қармоқ илинтира олмайди. Сен мактабда профессор бўлсанг, мен у ёқда...- Қамариддин бармоқларини панжара қилиб кўрсатди, — академик бўлиб келганман. Омон қоламан, десанг, мендан узоқлашма.

— Салимнинг ярасини боғладингми?

— Салимнинг иши беш, ундан хавотир олма. Сен фақат қўрқмасанг бас, бу ёғи о'кей бўлади.

Қамариддиннинг гапидан кейин Асрор ўйланиб қолди. «Ҳозир бу ердан кетиб қаёққа ҳам борардим. Уйга қайтсам ҳисоб беришим керак. Бир ўзим шаҳарда санқиб юраманми?» Шу фикрга келиб, Қамариддиннинг ёнидан жой олди.

Энди уларни шу ерда қолдирайлик-да, майор Мақсуд Солиев билан учрашайлик. Тажрибали изқувар режаси билан танишайлик.

АШЁВИЙ ДАЛИЛ

ёхуд мурданинг сувдан чиқариб олиниши
ҳақида ҳикоя

Пивохонада одам кўп. Пиво ҳиди, сигарет тутунидан нафас қайтади. Отни эртароқ қамчилаганлар столлар атрофида, кечроқ қолганлар дуч келган ерда тик турганча нафс балосининг кўнглини овлаш билан банд. Талъат шундайгина кондиционер яқинидаги столдан жой олган. Стол усти шишага тўлган. Айрим

шишалар бўш, айримларидаги пиво «озодликка чиқишни» кутиб, муте одамдай пайт пойлаяпти.

Мақсуд Солиев ичкари кириб атрофга тезгина кўз югуртирди. Талъатда нигоҳини тўхтатмади. Ёнидагиларга гап уқтираётган Талъат ҳам Солиевни кўриб кўрмаганга олди. «Нималарни гапиратибди экан, ҳаммани ўзига қаратиб олибди-ку? Ё «қамокда кўрган-кечирганлариними?»

Пештахта атрофида одам кўринмаганидан билдики, пиво йўқ. Шундай бўлса ҳам сотувчига яқинлашиб, пиво сўради.

— Пиво соп бўлди, окам, бу ёғини тортиб қўйишган. Эртага воҳлироқ келас, — деди юзлари бўриқиб қизариб турган йигитча. Нариди пул санаётган ёши каттароқ киши Солиевга бир қараб олди-ю, ишини хотиржам давом эттирди.

— Зоримиз бор, зўримиз йўқ, илож қанча, — деди Мақсуд Солиев нари кетаркан. Эшик оғзида тарбияси бузилган ўсмирлар билан ишловчи нозирни кўриб, кўзини олиб қочди. Ёш лейтенант йигит бунинг маънисига етмай, майор билан сўрашди. Яхшики кафтини чаккасига олиб келмади. Энди индамай чиқиб кетиш мумкин эмас. Қайтиш керак. Айб майорнинг ўзида. Талъатни огоҳлантирибди-ю, тарбияси бузилган ўсмирларнинг ҳужжатларини олиб келган лейтенантга кундузи бу ҳақда ҳеч нима демабди.

Мақсуд Солиев лейтенантни қўлтиғидан олди.

— Менинг кимлигимни бу ердагиларнинг билмаслиги дуруст эди, — деди у, — бўлар иш бўлди. Пивохоно хўжайинига сўзингиз ўтадимми?

— Ўтганда қандоқ. Ҳозир айтаман. Сизни юрфақдаги домлам деб қўя қоламан.

Лейтенант сотувчи томон борди-да, каттасига нимадир деб шипшиди. Катта йигитчага гапирмади ҳисоб. Киши билмас имо қилиб қўя қолди. Йигитча шошилганича пештахта ортидан чиқиб, бурчақда устига шишалар териб қўйилган столни бўшатди-да, артиб, кирроқ бўлса ҳам дастурхон ёзди. Ичкаридан иккита стул олиб чиқиб қўйгач, қуллуқ қилганича майорга жой кўрсатди.

Пивохоно каттасига лейтенант яна бир нарса дегач, ўтирмай чиқиб кетди. Катта эса тўрт шиша пивони келтириб қўйди-да, майор билан қўшқўллаб сўрашди.

— Танимасни сийламас дейдилар. Сизга ўхшаган ҳурматли акахонларга олиб қўймасақ, уялиб қоламиз. Қани, олсинлар, — у шундай деб бир пайтлар оппоқ бўлган халати чўнтагидан иккита қурут чиқариб қўйди. Майор чўнтагидан пул олмоқчи эди, «қаттиқ хафа бўлишини» айтиб, қуллуқ қила-қила жойига қайтди.

«Бу илтифотлар кўрқув натижасими ёинки «арзимас бир илтимос»нинг муқаддимасими? — деб ўйлади майор унинг изидан қараб. — Бугун тўртта пиво қўйди. Эртага тўртта эмас, керак бўлиб қолса, қирқта қўяди. Даста-даста пулларни тахлаб бир учини кўрсатади-да, ўша «арзимас илтимоси»ни айтади. Карра жадвалдан бошқасини билмайдиган шу думбул ўғли ё укасининг «юрфақда ўқишга иштиёқи баланд»лигини билдиради. Чиндан домла бўлсам нима қиламан — кўнаман. Кўнмайдиганлар ҳам борми? Бор бўлса билимсиз, иқтидорсиз, туйғусиз студентлар қаёқдан ёғияпти? Домлаларга бу билимсизлар икки томонлама фойда: ҳам киришда ишлаб олишади, ҳам беш йил ўқув давомида соғин сигирдек соғишади. Билимли боладан уларга нима наф бор? Отасининг пулига ўқиётган болада инсоф, виждон деган нарса қолармикан? Ўқишни битиргунча порахўрлик, юлғичлик йўлларини тўлатўкис эгаллаб олмайдимми? Жиноят кўпаяпти, деймиз, қаёқдан пайдо бўляпти, бу нусхалар, деймиз. Ахир уларни ўзимиз шундай тарбия қиляпмиз-ку? Акасининг пули эвазига ўқиётганини кўрган ука мактабда дуруст тарбия, билим олади, деб ким кафолат беради?»

Майорнинг хаёлидан шу гаплар ўтиб, пиво ичгиси келмай қолди. Лекин ичишга мажбур. Катта қараб-қараб қўйяпти. Мақсуд Солиев стаканга пиводан қуйиб симирди.

«Бу ахволда жиноятни камайтириб ҳам, олдини олиб ҳам бўлмайди, — деб ўйида давом этди майор. Кечаги марҳумни ҳам, қотилларни ҳам бу ердагиларнинг кўпи кўрган: аммо сўрасанг, без бўлиб туриб олишади. Баъзилари кўрққанларидан айтишмайди, айримларнинг сарсон бўлишга тоқатлари йўқ. Қизиқ... агар ҳозир турсам-да: «ўртоқлар, кеча беш-олти безори бир одамни ўлдириб кетибди. Милиция уларни қидирмайди ҳам, топмайди ҳам», десам нима қилишаркин? О, ғалаён кўтарворишар? «Нимага тутмайсиз, тутишга мажбурсиз, бу сизнинг вазифангиз...» деб даъво қилишади. Бизга ёрдам беришни истамаган одам эртага ўша безорилар қўлига тушиб қолса-чи? Кўринг томошани...»

Майор беихтиёр Талъат ўтирган томонга кўз ташлади. Талъат ҳам у томон қараб-қараб қўйиб гапирарди. Бир маҳал ўрnidан турди-ю, тўғри майорга қараб юрди.

— Амаки, бир ўзингизга тўртта пиво кўплик қилар, иккитасини менга сотинг, — деб уч сўм узатди. Кейин тусини ўзгартирмаган ҳолда қўшиб қўйди: — танишиб олдим, кунда-шундалар экан.

— Учасини ола қол, ичмайман, — майор шундай деб шишаларни суриб қўйди-да, Талъат узатган пулни олди.

Талъат узоқлашиши билан пивохона эгаси югуриб келди:

— Нима бўлди, домлажон?

— Кўнгли тортиб қолибди. Менга кўплик қилади. Сотиб юбора қолдим, — майор шундай деб унга пулни узатди. У индамай олиб, чўнтагига солди. — Сиз хижолат чекманг, — деди майор юмшоқ оҳангда, — мен шунчаки чанқоқ босдига кирган эдим. Сизни ҳам уринтирдим, узр.

— Қизиқмисиз, домлажон, сиз туя сўйиб чорласак ҳам келмайдиган одамсиз, бир кеп қопсиз, — катта «мен ҳозир» деди-да, ичкари кириб кетди. Дам ўтмай иккита шишани газетага ўраб олиб чиқиб, стол устига ётқизиб қўйди.

— Уйда оёқни узатиб бир хумордан чиқасиз. Бу ерда, манавилар олдида иштаҳа ҳам бўғилиб кетади.

Майор унга миннатдорлик билдирди-да, Талъатга имо қилиб сўради:

— Бу йигит кўп ичадими, дейман, яна ғалва-палва кўтармасайди.

— Бу йигитни билмайман, бугун пайдо бўлиб қолди. Аммо шериклари ғалва чиқаришмайди. Молдай ичишга ичишади-ю, аммо индамай кетишади.

— Мижозларингизни билар экансиз-да?

— Касбимиз шу-да.

— Ишқилиб тинч кетишса бас, замон оғир ҳозир. Сизга ҳам гап тегиб қолиши мумкин.

— Тинч кетишади. Биз томонларда ғалва йўқ. Икки йилдан бери шу ердан, бир марта ҳам ғалва чиқмади.

Майор яна миннатдорлик билдирди-да, ташқари томон юрди. Катта уни кўчага қадар кузатиб, қўшқўллаб хайрлашди.

— Эртадан кейин бир келинг, домлажон. Чимкентникидан олиб келиб қўяман. Биласиз-а, ҳозир энг зўри шу Чимкентники. Оғайнилар бир-икки яшик бериб туришади. Сизга ўхшаган акахонларга деб олиб қоламиз.

«Демак, Чимкент пивосидан бошлаб, кейин Арман коньягига, балки французларнинг «Наполеон» коньягига ўтсак керак. Ишимиз «бешку», деб ўйлади майор ғижиниб. У анҳор ёқалаб юрди. Пивохонадан юз қадамча узоқлашгач, орқасига ўгирилди. Ичкарида ўтирганларга бемалол кўринадиган ер. Эртага тонгда Имомалиев жойни аниқроқ кўрсатиши мумкин. Майор столбага яқинлашиб тепага қаради: лампочка синдирилган. «Қачон синдирилган, кечами ё анча бўлганми? Ким билади буни? Ҳеч ким. Фақат экспертиза аниқлаб бериши мумкин... Демак, қоронғи

- Lituz.com

Elektron kitoblar

**To'liq qismini Shu tugmani
bosish orqali sotib oling!**